

УДК 81'255.4

КОГНІТИВНО-СЕМІОТИЧНА ПРИРОДА МЕТАМОРФОЗИ

Москвичова О.А., к. філол. н.,
старший викладач
Херсонський державний університет

Стаття присвячена встановленню лінгвосеміотичних та лінгвокогнітивних властивостей метаморфози в англійських віршованих текстах XIX–XX століть. Інтегрований підхід дозволяє описати когнітивно-семіотичну модель метаморфози, яка передбачає наявність таких елементів, як перетворювальне, перетворене та каузатор.

Ключові слова: метаморфоза, когнітивно-семіотична модель метаморфози, перетворювальне, перетворене, каузатор, предикати перетворення.

В статье выявлены лингвосеміотические и лингвокогнітивні особенности формирования и функционирования метаморфозы в английских поэтических текстах XIX–XX веков. Интегрированный подход позволяет описать когнітивно-семіотическую модель метаморфозы, которая включает такие элементы, как превращаемое, превращенное и каузатор.

Ключевые слова: метаморфоза, когнітивно-семіотическая модель метаморфозы, превращаемое, превращенное, каузатор, предикаты метаморфозы.

Moskvichova O.A. COGNITIVE AND SEMIOTIC NATURE OF METAMORPHOSE

This article focuses on revealing linguistic, semiotic and cognitive properties of metamorphosis in poetic texts of the English poetry of the XIX–XXth centuries. The integrative approach allows to define the core elements of its model – transformative, transferred and causer.

Key words: metamorphosis, cognitive and semiotic model of metamorphosis, transformative, transformed, causer, predicates of metamorphosis.

На основі аналітичного огляду теоретичних напрацювань, присвячених вивченню метаморфози від архаїчного періоду до сучасності, та розробленої комплексної методики аналізу формування й функціонування метаморфози в англійських віршованих текстах XIX–XX століть встановлено її лінгвосеміотичні та лінгвокогнітивні властивості.

Доведено, що метаморфоза постає в англійських поетичних текстах *тропеїчною синтактико-стилістичною фігурою*, яка включає перетворювальне, перетворене, предикат перетворення і каузатор.

Згідно з результатами здійсненого лінгвосеміотичного та лінгвокогнітивного дослідження метаморфози як стилістичної фігури вважаємо, що вона є перетворенням онтологічних ознак сутностей є межах різних семантичних полів. Це перетворення керується *металептичним когнітивним процесом*, який трактуємо як трансформацію чи заміну ознак, властивостей, онтологічно різних сутностей з одного семантичного поля на інше.

Доведено, що концептуальний простір метаморфози структуровано онтологічно несумісними поняттями, що належать до різних концептополів однієї концептосфери. Об'єднують ці концептосфери матриці

доменів, котрі концентровані на чолі цих концептополів концептосфери метаморфози.

Враховуючи надбання структурного, логіко-семіотичного, семантико-структурного та системного підходів до вивчення метаморфози, встановлено її *абстрактну формулу $A \text{ в } B \text{ під впливом } C$* , де знаки *A*, *B* позначають перетворювальне й перетворене, *p* – предикати перетворення, а *C* – каузатор.

На основі фреймового моделювання розроблено фрейм метаморфози *ХТОСЬ/ЩОСЬ перетворюється на ІНШЕ під впливом КАУЗАТОРА*.

Комплексний аналіз лінгвокогнітивних та лінгвосеміотичних особливостей реалізації метаморфози в англійських поетичних текстах уможливив розробку логіко-семіотичної, лінгво-семіотичної та когнітивно-семіотичної моделі метаморфози. Зазначені моделі відображають механізми творення метаморфози у віршах. З'ясовано, що *логіко-семіотична модель* відбиває логічний зв'язок між знаками, що позначають компоненти метаморфози. Компонентами метаморфози постають перетворювальне, перетворене, каузатор, предикати перетворення.

Лінгво-семіотична модель метаморфози, окрім зазначених компонентів, включає й сло-

весні знаки, якими позначаються вказані компоненти метаморфози у поетичному тексті. Встановлено, що перетворювальне, перетворене і каузатор метаморфози виражені у поетичних текстах іменниками, займенниками, словосполученнями і постають тропами (метафорами, метоніміями, епітетами тощо). Предикати метаморфози виражені в англійських віршованих текстах романтизму, модернізму, постмодернізму дієсловами у теперішньому, минулому, майбутньому часі, активному та пасивному стані, у формі простих та складних присудків.

Когнітивно-семіотична модель метаморфози містить ще й концепти та концептуальні метафори й метонімії, реконструйовані шляхом концептуального аналізу семантики номінативних одиниць перетворювального, перетвореного й каузатора. Лінгвосеміотичний аналіз семантики номінативних одиниць, що позначають перетворювальне й перетворене метаморфози, спрямований на виявлення кодів, зафіксованих у цих компонентах, і побудову семіотичних моделей, які виявляються домінуючими для різних літературно-стильових напрямів.

Здійснене нами дослідження реалізації метаморфози у віршах дозволяє тлумачити її як **тропеїчну синтактико-стилістичну фігуру**, оскільки в перетворювальному, перетвореному та каузаторі виявлена наявність інших тропів. У плані синтаксичної організації метаморфоза виражена поширеним або непоширеним простим реченням, ускладненим дієприкметниковими зворотами, або складносурядним чи складнопідрядним реченням.

Лінгвостилістичну базу метаморфози складають її основні компоненти: перетворювальне й перетворене, а також предикати перетворення.

На основі семантичного аналізу дієслів, що виступають предикатами перетворення, побудовано лексико-семантичне поле, яке охоплює три лексико-семантичні групи дієслів, ядром котрих виступають дієслова 1) із семою «перетворення, перевтілення», 2) «відродження» і 3) «зміни станів».

Здійснений кількісний аналіз предикатів метаморфоз у романтизмі, модернізмі та постмодернізмі дозволяє узагальнити, що домінуючими постають предикати із семою «перетворення».

Когнітивною основою метаморфози слугують мотиви, які в тексті можуть бути виражені експліцитно та імпліцитно і постають

причинами перетворень, тобто каузаторами. **Семіотичний аспект метаморфози** виявляється через визначення кодів, які зафіксовані у словесних знаках перетворювального і перетвореного. У метаморфозах, виявлених в англійських поетичних текстах XIX–XX століть, з'ясована зміна оцінки при використанні гомогенних кодів.

У когнітивно-семіотичній моделі метаморфози відображається не лише характер кодів у номінативних одиницях перетворювального та перетвореного, а й реконструйовані концептуальні метафори і сукупність символів та концептуальних метафор, що репрезентують концептуальний простір метаморфози.

Як приклад пропонуємо вірш В. Блейка «*I saw a Chapel of gold*», де втілюється своєрідна авторська метафорична гра з християнськими символами:

I saw a Chapel of gold

*That none did dare to enter in,
And many weeping stood without,
Weeping, mourning, worshipping.*

I saw a Serpent rise between

*The white pillars of the door,
And he forc'd and forc'd and forc'd;
Down the golden hinges tore,
And along the pavement sweet,
Set with pearls and rubies bright,
All his shining length he drew,
Till upon the altar white*

Vomiting his poison out

On the Bread and on the Wine.

So I turn'd into a sty,

And laid me down among the swine"

(William Blake "I saw a Chapel of gold"
[3, с. 210]).

Смисл вірша вилучається завдяки декодуванню символів, побудованих на метаморфозі. У поетичному тексті представлена низка ланцюгових метаморфоз, перша з яких є перетворенням «золотоверхового храму» («*a Chapel of gold*») на «хлів» («*a sty*»). Каузатором метаморфози є «змій» («*a Serpent*»), символ «гріха» («*sin*») [1, с. 96-97], предикат перетворення – «вивергати» («*vomiting out*»). У вказаному каузаторі встановлюємо метонімічний символ «*a serpent for sin*» і реконструюємо, відповідно, концептуальну метонімію SERPENT FOR SIN (ЗМІЙ ЗАМІЩУЄ ГРІХ). Цим перетворенням В. Блейк стверджує, що гріховність перетворила людей з праведних на грішників. У словесній тканині поетичного тексту це увиразнюється за допомогою зміни сакрального коду на профанний.

Символічно храм уособлює чистоту людського тіла та душі, а за філософією поета гріховність спричинила перетворення суспільства і його самого на стадо свиней. Метафорично «храм» («*a Chapel of gold*») у вірші уособлює людство. Звідси символічність метаморфози вбачаємо не лише у перетворенні кодів у запропонованому поетичному тексті, а й у наявності християнських символів, котрі втілено у номінативних одиницях елементів когнітивно-семіотичних моделей метаморфоз. У цьому поетичному тексті виявляємо перетворення «святого / чистого» («*sanctity / purity*») на «гріховне / брудне» («*depravity / filth*»). Каузатором такої метаморфози є «змій» («*grix*») («*a serpent (sin)*»), предикатами перетворення є дієслова «*вивергати*» («*vomiting out*») і «*перетворюватись*» («*turn`d into*»). Модель метаморфози, якою узагальнюються представлені у вірші метаморфози, є такою:

a Serpent/sin
sanctity/purity $\xrightarrow{\hspace{2cm}}$ depravity/filth
vomiting out/turn`d into

Когнітивним підґрунтям перетворювального вище зазначеної метаморфози є орієнтаційна концептуальна метафора SANCTITY / PURITY IS UP (СВЯТЕ / ЧИСТЕ ЗОРИЄНТОВАНЕ УГОРУ), перетвореного – DEPRAVITY / FILTH IS DOWN (ГРІХОВНЕ / БРУДНЕ ЗОРИЄНТОВАНЕ УНИЗ), подібно до GOOD IS UP; BAD IS DOWN за Дж. Лакоффом [2, с. 40]. Ці концептуальні метафори ми виявили завдяки операції покращених орієнтаційних концептуальних метафор. Так, встановлюємо перетворення однієї орієнтаційної концептуальної метафори (SANCTITY / PURITY IS UP) на іншу (DEPRAVITY / FILTH IS DOWN). Каузатором метаморфози є «*grix*» («*sin*») або концепт ГРІХ (SIN), предикатом перетворення – «*перетворюватись*» («*turn`d into*»):

SANCTITY/
PURITY IS UP $\xrightarrow[\text{turn`d into}]{\text{Sin / SIN}}$ DEPRAVITY/
FILTH IS DOWN

Подальший інференційний аналіз дозволяє розгорнути концепт ГРІХ (SIN) у розширену концептуальну метафору ГРІХ Є ТРАНСФОРМАТОРОМ (SIN IS A CHANGER). Відповідно, модель метаморфози набуває такого вигляду:

SIN або
SIN IS A CHANGER
SANCTITY/
PURITY IS UP $\xrightarrow{\hspace{2cm}}$ DEPRAVITY/
FILTH IS DOWN
turn`d into

Перетворювальні, перетворені елементи моделі метаморфози, а також каузатор постають реконструйованими концептуальними метафорами та метоніміями. Отже, вважаємо, що модель метаморфози включає п'ять компонентів: суб'єкт і об'єкт перетворення або перетворювальне й перетворене, предикати перетворення, виражені дієсловами із семантикою перетворення, причину або мотив, що зумовлюють зміни в об'єкті (трансфігурації образу) або трансформації суб'єкта.

Лінгвістичну базу метаморфози складають її основні компоненти: перетворювальне й перетворене, а також предикати перетворення. Когнітивною основою слугують причина й мотив, які у тексті можуть бути виражені як експліцитно, так і імпліцитно. Семіотичний аспект виявляється через визначення кодів, які зафіксовані у словесних знаках перетворювального і перетвореного.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Бидерман Г. Энциклопедия символов / Ганс Бидерман. – М. : Республика, 1996. – 329 с.
2. Лакофф Дж. Метафоры, которыми мы живём / Джордж Лакофф, Марк Джонсон. – М. : УРСС, 2004. – 253 с.
3. Poets` Corner. Selected Poetry [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.theotherpages.org/poet`scorner>